

ON THE ROLE OF NAMES AND ATTRIBUTES IN THE CONSTRUCTION OF SUBJECTIVE PERCEPTION OF A LASTINGLY DYNAMIC REALITY

Valentin Dragoș Biro
PhD. student, „Alexandru Ioan Cuza” University of Iași

Abstract: Reality is the most complex functional system that generates, includes and governs existence and the course of everything that has been, is and will be in one form or another. Existence is thus a feature of reality, because what is real (in the common perception) becomes synonymous with what exists. However, alongside existence, reality is also characterized by adaptation, a continuous process whose first function is to respond to the dynamic character of reality.

In the attempt of knowing the reality, the man analyzes, researches, compares or pays attention, in a general way, to what exists, so just to an aspect that, besides being ephemeral, as it is only a stage, cannot be synonymous with reality, because excludes the essential feature of adaptation. Thus, by the term „reality” it is usually defined only a section, a cognizable and accessible (through language) aspect of the successive and perpetual duality existence–adaptation, aspect that manifests itself in a stable temporal and spatial point.

Language is the main way in which man refers to reality, through which he knows, as much as possible, the reality and, in some degree, through which shapes the reality, by filtering and processing. In the process of referring to the reality he wants to capture through language, man names and, by this, builds a mental construct, by assigning names (along with renaming, prohibition, euphemism) and / or attributes.

Keywords: Names and attributes, Dynamics, Diachronic, Reality, Language.

1. Context: rolul limbii în relația realitate – realitate cunoscută. Realitatea reprezintă ansamblul funcțional cel mai complex, ce generează, cuprinde și guvernează existența și parcursul a tot ceea ce s-a aflat, se află și se va afla într-o formă sau alta¹. *Existența* reprezintă astfel o caracteristică a realității, căci ceea ce este *real* (în percepția comună) devine sinonim cu ceea ce *există*. Totuși, alături de *existență*, realitatea se caracterizează și prin *adaptare*, un proces continuu a cărui primă funcție este de a răspunde caracterului dinamic al realității.

Condiția *existenței* este însă echilibrul stabil. Tendința și activitatea de obținere și de păstrare a stabilității acționează fără sincope la nivelul realității și implică ajustări structural – funcționale diferențiate ale părților componente ale întregului, cu consecințe asupra acestuia din urmă². Această stabilitate se referă la situația în care componentele realității au depășit etapele de obținere a echilibrului și se află în situația în care funcționează eficient și la adăpost de eventuale tensiuni care să le repună în situația de a-și căuta echilibrul. Într-o astfel de stare, energiile sistemului nu mai sunt orientate către căutarea modalităților de dobândire a stabilității, ci spre a profita de echilibrul tocmai dobândit, ceea ce determină, paradoxal, afectarea chiar a echilibrului în sine, acesta devenind o permanentă tendință – aspirație către ideal, o etapă premergătoare a dezechilibrului, și nu o caracteristică exclusivă a realității. Realitatea este astfel în mod constant lipsită de caracteristica staticului, deși se află în permanență în căutarea ei.

¹ A se vedea, în acest sens, Gafton, Alexandru, Gafton, Emanuel, *Reality, Science, Method*, în *GIDNI*, IV, pag. 9-24.

² Asupra acestui aspect voi reveni ulterior.

În încercarea de a cunoaște realitatea, omul analizează, cercetează, compară sau supune atenției, la modul general³, ceea ce *există*, deci o stare care, pe lângă faptul că este efemeră, fiind, așa cum am arătat anterior, doar o etapă, nici nu poate fi sinonimă realității, câtă vreme exclude caracteristica esențială a *adaptării*. Se definește astfel, prin *realitate*, un decupaj, un aspect cognoscibil și accesibil prin limbă al ansamblului succesiv și perpetuu existență–adaptare ce se manifestă într-un punct stabil din punct de vedere temporal și spațial.

Acest decupaj, căruia i se asociază restrictiv noțiunea de „realitate”, este descris prin limbă, adică prin relația simbiotică dintre semnificat și semnificant. Semnul lingvistic se află orientat în același timp către realitatea care se dorește a fi percepută și descrisă⁴ și către sistemul semiotic al limbii din care face parte⁵. Utilizatorul percepe ambele orientări în propria conștiință în procesul de emiterie și receptare, adică de utilizare continuă și nemijlocită a limbii. Relația dintre semnificat și semnificant presupune în realizarea ei concretă intersectarea axei relațiilor sintagmatice cu cea a relațiilor paradigmatică. Intersectarea celor două axe reflectă raporturile strânse dintre sistem și structură, pe de o parte, și între limbă și vorbire în actul lingvistic real, în cadrul căruia se realizează procesul de semnificare, pe de altă parte. În planul paradigmatic, semnele sunt investite cu o valoare virtuală în orientarea procesului de semnificare, în funcție de clasele și categoriile de semne în care se află grupate; în planul sintagmatic, varietatea virtuală este înlocuită de o alegere concretă. Semnificația semnului este astfel o rezultată a influenței semnelor vecine și a influenței semnelor care ar fi putut sau nu să apară în locul celui prezent⁶. Astfel, limba este supusă unui proces de dublă definire: pe de o parte, prin atributul sistemului de realitate statică, datorată inerției la schimbare, și, pe de altă parte, prin caracterul de permanentă producere de acte de limbaj, prin vorbire⁷.

Din punctul de vedere al raportului dintre vorbitor și limbă, însă, semnul lingvistic este aproape în mod absolut nearbitrar. Vorbitorul⁸, în afara unor limite care țin de întrebuintarea stilistică a limbii, nu este liber nici să schimbe raportul dintre un semn lingvistic și realitatea desemnată, nici să modifice după propria voință structura semnificatului și a semnificantului. Limba, aflată sub o permanentă presiune din interiorul sistemului⁹ și din exteriorul său¹⁰, supusă alegerilor individuale și variațiilor contextului social și istoric, se află astfel într-o permanentă dinamică.

Rezultă un caracter profund dinamic al limbii, dinamică existentă în limba reală, vorbită, uneori sedimentată în texte, manifestat fără întreruperi de la începuturile limbajului și până în prezent. Dinamica limbii înseamnă, în principiu, schimbare. Limba care nu se schimbă este limba abstractă, care nu se află sub influența factorilor externi menționați anterior; limba reală, în existența ei concretă, se află într-un permanent proces de schimbare, căci nu poate fi izolată de influența nici a factorilor externi, nici interni, adică tot ceea ce se constituie în istoricitate și libertatea de expresie a vorbitorilor dintr-o comunitate lingvistică.

³ În legătură cu acest aspect, a se vedea Joanna Gavins, *Text World Theory – An introduction*.

⁴ În cadrul raportului limbă – gândire.

⁵ În cadrul raportului limbă – societate.

⁶ Asupra acestui aspect, a se vedea și Biro, Valentin Dragoș, *Dynamics in language*, în *Revista Diacronia*, Nr. 9, 2019.

⁷ Tullio De Mauro, în *Cuvânt înainte la Curs de lingvistică generală*, F. de Saussure, afirma: „Uzajul pe care societatea îl dă limbii este condiția pentru ca limba să fie viabilă. [...] Întocmai ca arbitrarul, legătura socială este factor de stabilitate și, în același timp, de schimbare. Tocmai faptul că ea este socială ferește limba de capriciile indivizilor sau ale grupurilor restrânse. Pe de altă parte, același caracter social expune limba la schimbări, atunci când nevoia de distincții deja existente se micșorează sau, dimpotrivă, atunci când se ivește nevoia de noi distincții.”

⁸ Situat, prin *normă*, între limbă (totalitatea posibilităților, libertăților oferite) și vorbire (totalitatea posibilităților transformate în fapte, deci ansamblul de libertăți luate).

⁹ Factorii lingvistici interni.

¹⁰ Factorii lingvistici externi și factorii extra-lingvistici.

Pe de altă parte, faptele sociale nu sunt exterioare indivizilor, ci sunt interindividuale, adică sunt individuale doar în măsura în care sunt *împreună cu alții*. Limba mai presus de toate celelalte fapte sociale nu îi este străină (cu sensul de exterioară) individului, nu îi este impusă, ci se realizează cu ajutorul individului prin participare, care o recunoaște ca fiind a sa în egală măsură în care el recunoaște că este și a altora¹¹. Prin urmare, schimbarea nu este nici a individului vorbitor, dar nici nu îi este străină. Schimbarea se realizează cu individul, fără însă ca acesta să își propună să schimbe ceva. Limba înseamnă pentru un individ sistemul utilizat astfel încât să vorbească la fel ca ceilalți, ca parte a unei comunități lingvistice, act de vorbire ce utilizează modalități și reproduce modele anterioare pe care le-a găsit în comunitatea lingvistică din care face parte. Mecanismele dinamicii implică așadar actul de vorbire, de utilizare reală a limbii; limba se schimbă pentru că este o activitate creatoare, în care vorbitorul își formulează mesajul cu ajutorul unor tehnici anterioare depozitate în știința sa lingvistică, astfel încât el utilizează limba pe care a deprins-o pentru a-și manifesta libertatea de expresie în planul relațiilor sintagmatice¹². Există două etape ale manifestării acestui proces, succesive și alternante: (1) Dinspre context înspre individual: conformismul¹³ este cel care funcționează, căci individualul tinde să urmeze punctul de vedere al majorității, cu atât mai mult cu cât această majoritate se bucură și de atributul autorității; (2) Dinspre individual înspre context: se manifestă aici un conflict moderat¹⁴, se dezvoltă o strategie stabilă de evoluție ce evită salturile majore, imposibil de realizat la nivelul contextului. Evoluția se realizează cu pași mărunți, ceea ce este mai puternic se manifestă în sensul dominării a ceea ce este mai slab, astfel încât ajunge, în final, să devină în sine o realitate contextuală ce va influența la rândul său individualul, cu respectarea principiului conformismului.

Limba constituie așadar principala modalitate prin care omul se raportează la realitate, prin care cunoaște, atât cât este posibil, realitatea și, într-o anumită măsură, prin care modelează această realitate, filtrând-o și prelucrând-o¹⁵. Oamenii se raportează la mediul în care trăiesc în cel puțin două moduri fundamentale, perceptiv și cognitiv (mental). Stimulii din mediu sunt percepuți, însă realitatea este și filtrată, și prelucrată, gândirea operează cu noțiuni și semnificații care nu au în mod necesar și obligatoriu proprietatea existenței. Mai mult, gândirea poate să construiască și să opereze cu semnificații care nu au și nu au avut

¹¹ În *Language and Linguistics*, R.L.Trask și Peter Stockwell rețin în acest sens: „Every language typically has a distinct word to denote every object, activity and concept its speakers want to talk about. Each such word must be formed in a valid manner according to the phonology of the language. But, in most cases, there is absolutely no reason why a given meaning should be denoted by one sequence of sounds rather than another. In practice, the particular sequence of sounds selected in a given language is completely arbitrary: anything will do, so long as speakers agree about it.”

¹² E. Coșeriu, apelând, la rândul său, la Dewey și Heidegger, afirmă: „Vorbirea înseamnă întotdeauna a comunica. Or, prin comunicare, ceva se convertește în ceva comun; mai exact spus, comunicarea există pentru că cei care vorbesc au deja ceva în comun, care se manifestă în vorbirea unuia cu celălalt.”

¹³ Relația individual – conformism – social este experimental tratată în *Moral parochialism and contextul contingency across seven societies*, Fessler DMT et al., 2015.

¹⁴ Ideea conflictului moderat în cadrul aceleiași specii și manifestarea sa ca strategie stabilă de evoluție este tratată în *The logic of animal conflict*, J. Maynard Smith și G. R. Price, 1973.

¹⁵ Alfred Bulai, în *Fundamentele sociale ale cunoașterii*, identifică patru tipuri de raportări la realitate: (1) raportarea non-lingvistică la realitate adică raportarea bazată pe semnale; (2) raportarea lingvistică, bazată pe semnificații; (3) raportarea instituțională, care se produce pe baza evoluției cunoașterii la un nivel superior, ea permițând nu doar manipularea realității naturale, dar și generarea de realități, inclusiv a unor realități speciale așa cum sunt instituțiile sociale; (4) raportarea teoretică, care presupune construcția de realități complexe și abstracte care nu au însă proprietatea existenței. În această secvență, valorificând sursa indicată, mă voi referi doar la raportarea lingvistică.

niciodată referent în realitatea existentă¹⁶. Semnificațiile sunt construite așadar pe baza interacțiunii sociale, se păstrează și se transmit prin limbă. Cuvântul denumește, iar calitatea sa denotativă sau conotativă se află în relație cu capacitatea, construită social și cizelată individual (prin limbă, gândirea face un efort către adecvarea la cerințele sociale¹⁷), de a coda și decoda semnificațiile sale.

2. Limba și cultura. Sub imperiul influențelor interne (modificări în propria percepție, evoluția, calibrări ale contextului în funcție de realitățile istorice, economice, sociale, lingvistice, gradul general și individual de educație) și externe (interacțiunea cu alte culturi de pe poziție dominată sau dominantă), existența culturală se caracterizează prin continuitate, în situația preponderenței formelor tradiționale, și discontinuitate, în situația aculturației¹⁸, ambele generând dinamica în cultură. În funcție de autoritatea culturii care adoptă și de gradul de rezistență sau de disponibilitate al culturii care este adoptată, profunzimea și aria de răspândire a modificărilor survenite sunt diferite. Cultura care adoptă va extrage și va asimila într-o mai mică sau mai mare măsură particularitățile culturii adoptate, în funcție de o serie amplă de factori obiectivi și subiectivi (deprinderea de a asimila, autoritatea manifestată, compatibilitatea structurilor, stabilitate, mărimea grupului social, contextul social, politic, economic etc.); tot astfel, cultura care este adoptată va furniza mai multe sau mai puține elemente culturii care adoptă, în funcție de o serie de factori specifici (rezistența la schimbare, autoritatea proprie manifestată, condițiile istorice în care se produce schimbul, mărimea grupului cultural, gradul de educație, conștiința apartenenței la o anumită cultură etc.). Astfel, cultura care este adoptată nu își încetează practic existența, ci continuă în interiorul noii culturi, într-o formă modificată, diluată, dar cu rol activ în schimbările care au loc în interiorul culturii care adoptă. Discontinuitatea, văzută ca o ruptură, ca o dispariție totală a unei forme culturale, deci opusul continuității, este greu de imaginat, de argumentat și de demonstrat în aceste condiții, căci vechiul construct cultural, deși, poate, nu mai există în sine, a produs deja schimbări și se află depozitat în structurile mentale culturale care își continuă existența¹⁹ prin limbă (nume, atribute etc.) și gândire.

Numele. Omul este o ființă hermeneutică²⁰. În exercițiul tendinței sale de a supraviețui, el își caută, prin percepții, reflecție și acțiune, căile și instrumentele de acces la realitate. Interacționând cu realitatea, cu mediul și cu sine, omul și-a educat percepțiile și gândirea prin intermediul limbii și a creat mijloace și instrumente, valori și scopuri. Ca atare, în procesul de raportare la realitatea pe care dorește să o surprindă prin limbă, omul denumește și, prin aceasta, edifică un construct mintal, prin numire (cuvântul, conceptul sau gestul sunt în măsură să genereze realitatea sau efecte ale prezenței și manifestării acesteia, să o determine), redenumire (o continuă ajustare a numelui la o realitate reconsiderată), interdicție (relația dintre forța demiurgică a cuvântului și temerile omului concretizate sub forma tabu-ului lingvistic) și / sau eufemism (omul a căutat căi de a numi realitatea

¹⁶ Așa cum se întâmplă, de exemplu, în cazul miturilor, care nu au o realitate existențială la care să se refere, dar cărora le sunt asociate semnificații determinate cultural pe baza unor analogii sau reproduceri mimetice ale unei realități existente și percepute subiectiv. Similar este și cazul structurilor epice complexe precum epopeea.

¹⁷ A se vedea, pentru aceasta, A. Gafton, E. Gafton, *Puterea imaginii, dominația conceptului, forța cuvântului*. Se afirmă: „Datorită relației sale cu simțurile și cogitația, limbajul este un factor de influență în dezvoltarea mentalității umane și capacitatea de comunicare pe care o dezvoltă și o susține îl transformă într-un agent social decisiv. Limbajul este în esență un instrument, dar cu tendința sa naturală spre autonomie tinde să dobândească și caracterul unui organ; vine, pe de o parte, să comunice rezultatele gândirii și procesului cognitiv, iar pe de altă parte să devină o forță centripetală. La rândul său, gândirea are capacitatea de a impune - prin limbă - rezultatele propriilor procese, indiferent de rezultatele transmise de realitate - prin simțuri.”

¹⁸ A se vedea în acest sens și Biro, Valentin Dragoș, *Cultural continuity through names and attributes: a brief theoretical approach*, în JRLS nr. 18 / 2019, pag. 1145-1154.

¹⁹ Discontinuitatea poate exista astfel doar în teorie, căci cultura, manifestată preponderent prin limbă și depozitată în texte, spuse sau scrise, dezvăluind mituri și conținând credințe, se caracterizează prin istoricitate.

²⁰ La Gafton, Alexandru, *Numele în Biblie*, 2005.

periculoasă, fără a încălca interdicțiile, adică fără a provoca astfel efectele imprevizibile și nedorite ale manifestării acelei realități).

Atributele. Atributul²¹ este o caracteristică a realității care este numită. Nivelul obiectual al organizării limbajului a presupus operarea cu atributele într-o paradigmă obiectuală, acestea fiind considerate caracteristici ale obiectelor. Între cele două, obiecte și atribute, există o relație de interdependență, astfel încât atributele obiectelor numite sunt gândite ca realități independente de acestea și, în același timp, obiectele nu au sens în afara atributelor prin care ele sunt definite și percepute. În consecință, obiectele sunt de fapt complexe de atribute, iar legătura dintre obiecte și atribute este obligatorie. Realitatea poate fi privită, percepută și gândită din perspectiva unui număr uriaș de atribute. De regulă, atunci când este utilizat numele de *atribut*, se face referire la atributele fizice, la culoare, masă, greutate etc. Orice caracteristică a realității reprezintă însă un atribut²². Mișcarea reprezintă și ea un atribut al obiectului, la fel ca forma, masa ori culoarea. La fel cum timpul, la rândul său, este și el un atribut al obiectelor. Obiect este prin urmare orice decupaj din realitate care este construit și este identificabil printr-o mulțime de atribute. În categoria obiectelor sunt incluși deci și oamenii, orice tip de entitate din lumea fizică, dar și din lumea socială, cum sunt, de exemplu, instituțiile sociale. Practic, poate fi obiect orice din realitatea existentă sau inexistentă care poate fi perceput, reprezentat sau gândit obiectual prin paradigma atributelor²³.

3. Nume și atribute: raportarea subiectivă la realitate, două structuri epice.

Nume și atribute în Biblie. În acest context²⁴, cuvântul, conceptul sau gestul²⁵ sunt în măsură să genereze realitatea, percepută la modul general, ca un construct teoretic, sau efecte ale prezenței și manifestării acesteia. Mai mult chiar, cuvântul determină realitatea, așa cum ea este percepută la modul subiectiv, în sensul în care realitatea *posibilă* devine realitate *trăită* doar în situația în care este denumită.

²¹ Mă voi referi aici la atribute acordate, deci utilizate și acceptate cu semnificația lor într-un context social și cultural specific, astfel încât voi apela la clasificarea de ordin sociologic din lucrarea lui A. Bulai.

²² În legătură cu acest aspect, a se vedea și Karl Bühler, *Theory of Language – The representational function of language*.

²³ Sunt identificabile următoarele categorii de atribute: *de acțiune* (primele atribute de acțiune însoțeau acțiunile pe care le desemnau, în sensul că erau utilizate în timpul acțiunii, și de aici posibilitatea de a statua și menține semnificațiile respective), *fizice* (realitatea existentă este alcătuită preponderent din astfel de atribute, căci obiectele numite sunt descrise, analizate și măsurate prioritar prin atributele lor fizice), *de stare* (se referă în primul rând la statutul de prezență, existență, într-un cadru social al unei realități), *temporale* (prin natura ei, realitatea inexistentă a permis apariția acestor atribute, care permit să se vorbească despre un obiect care a existat, sau despre o acțiune trecută ori despre obiecte sau acțiuni viitoare), *relaționale* (au asigurat premisa gândirii cauzale, pentru că ele presupuneau asociații între obiecte sau între obiecte și acțiuni ori stări, nefiind totuși vorba despre cauze, ci de simple tipuri de relații sau raporturi pe care obiectele le pot avea uneori sau ar trebui să le aibă), *cauzale* (au determinat apariția unui nou model al lumii, unul în care unele obiecte, acțiuni ori stări sunt cauzate de alte obiecte, acțiuni sau stări; altfel spus, un obiect poate fi cauză sau efect în raport cu un alt obiect), *afective* (au referent la nivelul afectivității, oamenii exprimându-și afectivitatea în cadrul interacțiunilor sociale; prin acestea a fost posibilă antropomorfizarea lumii, ceea ce a presupus un sistem de gândire al universului non-uman după caracteristicile celui uman și s-a ajuns astfel la proiecția unor atribute afective asupra unor entități non-umane), *sociale* (rolurile sociale, normele, calitățile sociale ale indivizilor, precum curajul, cinstea, înțelepciunea sau puterea), *teoretice* (această categorie se referă la atributele construite voluntar în cadrul modelării matematice și conceptuale ca parte a construcției obiectelor teoretice; matematica, filosofia sau științele sunt cele care operează prioritar cu asemenea atribute).

²⁴ Asupra acestui aspect, a se vedea Gafton, Al., *Numele în Biblie*, 2005. Exemplele surprinse aici nu surprind nici pe departe întregul eșafodaj al numirii în Biblie, ci se dorește doar ca ele să servească drept elemente ale unui raționament inductiv.

²⁵ Din acest motiv, al asocierii cuvânt-concept-gest, ritualurile, ca și complexe de comportamente definite normativ, generate la nivelul instituțional de organizare a cunoașterii, au avut întotdeauna o componentă verbală care însoțea respectivele acțiuni ori gesturi și care de multe ori avea rol narativ.

Procesul denumirii în Biblie este esențial pentru chiar existența acesteia, căci a face abstracție de nume și re-nume înseamnă, de fapt, a nega ansamblul cultural (și lingvistic, pe cale de consecință) constituit de mesajul acesteia. Cuvântul este sacrosanct, numele atribuit este, astfel, unic și denumește o realitate ce trebuie să devină unică, pentru că este adevărată, tocmai pentru a o proteja: orice redenumire înseamnă înlocuirea unei realități (a numelui vechi) cu o altă realitate (a numelui nou). Cu atât mai strictă este interdicția redenumirii în situația în care este vorba despre numele Domnului, realitate unică și adevărată ce nu poate fi modificată.

Astfel, cele două porunci centrale ale lui Yahweh sunt „Să nu iei numele Domnului, Dumnezeuului tău în deșert” (prima) și „Să nu mărturisești strâmb împotriva aproapelui tău” (a doua). Prima poruncă semnifică faptul că numele Domnului este unic și nu poate fi atribuit altcuiva, dar și că nu se folosește în contexte banale, nepotrivite, sau nici nu se apelează fără rost: utilizarea numelui în afara contextului divin reprezintă o raportare a cuvântului la o semnificație ce îi este străină, adică o denaturare a raportului semnat-semnificant; în egală măsură, numele Domnului nu poate fi plasat în contexte banale, căci banalitatea aparține omului ce percepe realitatea subiectiv, în condițiile în care (comparativ) divinitatea reprezintă o realitate unică și adevărată mai presus de orice poziționare subiectivă. Cea de-a doua poruncă dezvăluie faptul că nici cuvântul nu trebuie luat în deșert, interzisă fiind reconstrucția, prin cuvânt și în mod fals și ilicit, a trecutului constituit din fapte ce s-au petrecut în un anumit fel și nu în alt fel (denumit prin *a mărturisi strâmb*, adică a utiliza un alt cuvânt ce dezvăluie o altă realitate, strâmbă, decât cea adevărată). În acest cadru, este semnificativ faptul că Isac, atunci când îi acordă lui Iacov drepturile primului născut, o face prin cuvânt, dar manipulând cuvântul ca pe un obiect. Bine-cuvântările lui Isac pentru Iacov sunt date, primite și păstrate ca niște obiecte materiale. Aceasta este și una dintre cauzele pentru care cuvântul nu mai poate fi retras: el aparține, întocmai precum un obiect, celui care l-a primit.

Totodată, acest caracter al numelui apare și în unele versete ale textului sacru prin care se exprimă convingerea că între numele scris și realitatea astfel semnată există o relație indestructibilă de interdependență. Prezența numelui într-o scriere asigură nu doar nemurirea (aspect ulterior existenței), în sensul în care o căutau Ahile, Hector²⁶ sau Alexandru cel Mare, ci însăși existența. De aceea, ștergerea numelui din Carte poate echivala cu dispariția reală a persoanei acolo numite sau notate²⁷. Moise ia cunoștință de acest lucru chiar de la Dumnezeu: „Scrie aceasta într-o carte, spre aducere aminte, și spune-i lui Iosua că pomenirea lui Amalec o voi șterge din cele ce sînt sub cer”²⁸. O atare importanță dată numelui este o consecință firească a credinței în forța demiurgică a cuvântului. Întrucât cuvântul reprezintă numele adevărat și esențial al respectivei realități, evocarea lui o poate crea, modifica și declanșa. De aici rezultă că acela care dă nume cunoaște esența lucrului numit și îl stăpânește²⁹.

După ce a creat numind și vrând să dea animalele în stăpânirea omului, Dumnezeu le va duce acestuia. Alături de faptul că, pentru asigurarea unei bune relații dintre om și

²⁶ Un exemplu în acest sens, la Walter F. Otto, în *Zei Greciei – Imaginea divinității în spiritualitatea greacă*: Ahile se află în fața lui Hector care i-a răpus cel mai bun prieten. El nici nu vrea să audă de înțelegerea conform căreia învingătorul ar urma să cruțe leșul celui învins; precum între lupi și oi, nici între cei doi nu poate să existe vreo înțelegere. Hector aruncă lancea. Dar ea se izbește de scutul lui Ahile și Hector nu are altă lance, așa că atacă cu sabia, decizie ce îi va aduce sfârșitul: „Hai dar încalte să nu mor ca omul mișel și netrebnic, / Să izbândesc ceva mare, s-ajung de pomină-n lume.” (și cum poate fi pomenit, decât prin cuvânt?)

²⁷ Consecvența cu care egiptenii utilizau acest procedeu arată că nu era vorba doar de o manifestare de ordin afectiv, prin care se ștergea, în acest fel, amintirea unora, ci de un ritual magic, prin care se anulau faptele pe care aceia le făcuseră în timpul vieții.

²⁸ Ex., 17, 14.

²⁹ Gafton, Al., studiul citat.

animale, Dumnezeu le încredințează omului spre numire, cel mai important lucru ce rezultă din această fărâmbă (aparent) de putere acordată omului se referă credința în forța cu care cuvântul (numele lucrului) poate modela realitatea: aici, *sub cer*, omul capătă libertatea de a numi și, prin aceasta, dobândește uriașa (în realitate) putere de a controla realitatea denumită³⁰.

Data fiind relația cuvântului cu esența sau cu atributele realității, pentru ființa umană cuvântul constituie o formă și o cale de cunoaștere. De aceea, unul dintre numele care l-a preocupat mereu pe om a fost cel al Divinității, o realitate spirituală dată omului și pe care acesta trebuie să și-o definească așa cum i-a fost atribuită și nu altfel. Situația acestui nume este complet diferită de cea a altor nume, căci Divinitatea își învăluie esența inefabilă, de necuprins pentru ființa umană, dar dezvăluie unele atribute de contact, care sunt orientative, modelatoare, civilizatorii, formative. Pe acestea omul are libertatea de a le denumi, în conformitate cu modalitățile sale de percepție și conceptualizare, căci, dacă omul nu poate modifica esența divinității, nu poate modifica numele (ce dezvăluie o realitate adevărată, deci care, așa cum am arătat anterior, nu poate fi în mod mincinos redenumită și, prin aceasta, redefinită), are totuși libertatea de a percepe subiectiv propria realitate marcată de existența Divinității. Din acest motiv, Divinitatea se dezvăluie omului treptat, răspunzând necesităților unei ființe limitate, incapabile de a o percepe în toată complexitatea ei; de-a lungul Vechiului Testament se întâlnesc nume care indică felurite atribute aflate în relație cu realitatea subiectivă a oamenilor, atribute ce formează, prin cumulare și existență simultană, Divinitatea în complexitatea ei: „Cel prea înalt”, „Stăpân Etern”, „Zeul Atotputernic”, „Zeul eternității”, „purătorul de grijă”, „vindecătorul”, „scăparea”, „dreptatea noastră” ș.a. În general, Dumnezeu se dezvăluie prin consecințele acțiunilor sale, caz în care omul are libertatea de a-L numi, în acest fel apropiindu-se treptat, cum am văzut, de cunoașterea Divinității.

Procesul numirii este esențial de altfel în toate religiile: cuvântul este o realitate dotată cu forța și valoarea realității pe care o reprezintă. Pe de o parte, limba comunică: prin nume și atribute unui receptor i se zugrăvește un decupaj al realității, pe care îl înțelege în funcție de propria cultură; pe de altă parte, realitatea este percepută subiectiv și redată prin alegerile lingvistice făcute de către individul vorbitor. Ambele aspecte dezvăluie, în raportarea la realitate, relația dintre utilizatorul unui anume sistem lingvistic și contextul cultural sau ideatic în care acesta evoluează.

Nume și atribute în eposul întemeierii Romei. Structură epică amplă, epopeea se constituie într-un teren fertil pentru manifestarea percepției subiective a realității prin nume și atribute. Dezvăluind deopotrivă realitate și fabulație, uneori explicând realitatea prin fabulație sau chiar înlocuind realitatea prin plămădiri ale imaginarului, epopeea sedimentează în texte fapte, circumstanțe sau portrete pentru *a fi pomenite* și pentru a rezista schimbărilor culturale, sociale sau de percepție într-o anume formă dată, respectiv așa cum au fost ele percepute la momentul existenței lor. Procesul de numire are în acest caz rolul de a dezvălui modul în care au fost percepute realitățile surprinse (indiferent dacă este vorba despre fapte, contexte sau portrete) și dezvăluite, astfel încât să fie preluate ca atare și nu altfel, căci a atribui alte nume sau atribute înseamnă a modifica percepția inițială³¹. Aspectul este întărit de faptul că epopeea, precizând și explicând pentru eternitate, se suprapune prin conținut unor momente

³⁰ „Și Domnul Dumnezeu, care făcuse din pământ toate fiarele câmpului și toate păsările cerului, le aduse la Adam, ca să vadă cum le va numi; așa că toate ființele vii să se numească precum le va numi Adam. / Și a pus Adam nume tuturor animalelor și tuturor păsărilor cerului și tuturor fiarelor sălbatice” (*Gen.*, 2, 19-20).

³¹ În general, în toate situațiile în care ființa umană supune realitatea unui proces de transformare, unul dintre aspectele formale este re-numirea. Fie că este vorba despre individ, fie că acesta supune o realitate oarecare (fapt, context etc.) unui astfel de proces, actul se produce ca o re-considerare, cu scopul de a indica o modificare.

esențiale ale existenței istorice a unei societăți³²; acceptarea legăturii dintre existența socială a omului (o realitate percepută subiectiv), pe de o parte, și cultura vădită și depozitată prin limbă în producția continuă de texte, pe de altă parte, a condus la observația conform căreia, tot astfel cum se poate vorbi despre o tipică stratificare în cadrul organizării sociale, astfel de tipare de gândire pot fi identificate și în cultură (epopee, legendă, mit sau credințe³³), în manifestarea lor lingvistică.

Modul în care numele și atributele, supranumele și porecele se manifestă în structurile epice care le conțin în sensul dezvăluirii realității este evident în legenda fondării Romei, pornind de la cele trei componente preexistente, proto-romanii lui Romulus, etruscii lui Lucumon și sabinii lui Titus Tatius. Notele etnice ale componentelor sunt dublate de note funcționale: Romulus, regele, acționează în virtutea originii sale divine și a făgăduințelor cerești al căror beneficiar este; Lucumon intervine alături de el ca un pur tehnician al războiului; Tatius și sabinii săi aduc comunității, împreună cu femeile, bogăția. Odată întemeiat, orașul își începe propria existență, sub conducerea primilor patru regi, adică distribuirea în timp a unei scheme pe care multe alte popoare au utilizat-o ca ordine cronologică în expunerea originilor lor: 1. un rege semizeu, înflăcărat și cam primejdios, apoi antiteza lui, regele foarte uman și înțelept, întemeiază succesiv orașul, cel dintâi prin război, celălalt, *legibus et sacris* (prin legi și ritualuri): Romulus și Numa Pompilius; 2. apoi, orașul odată creat de acești doi protejați ai lui Jupiter, apare un rege nu numai războinic, ci și tehnician al războiului, care aduce Romei serviciul dotării ei cu o armată și cu o artă militară perfecționată: Tullus Hostilius; 3. în sfârșit, se ivește un rege care se îngrijește de comerț, de bunăstare, de construcții și de binele poporului, al mulțimii de *populares* (oameni din popor): Ancus Marcius.

Cele patru domnii trebuie analizate ca expresii, semnificații și, mai ales, ca percepții, și nu în mod necesar ca urme de istorie autentică. Totuși, modul în care realitatea a fost transpusă în epic fixează și dezvăluie sensul receptării. Este elocvent în acest sens modul antagonic în care sunt zugrăvite primele două domnii, cea a lui Romulus și cea a lui Numa Pompilius. Romulus reprezintă tipul unui *iuvenis* (tânăr): cariera lui începe chiar de la naștere

³² Asupra acestui aspect, a se vedea Georges Dumézil în lucrarea sa monumentală *Mit și epopee*. Dumézil demonstrează că fiecărui rol social îi corespunde un tip de caracter, de personaj (funcțiunea socială – un erou; funcțiunea spirituală – un vrăjitor; funcțiunea ereditară – un rege), tipuri vădite în texte prin atribute, nume, porecle și dezvăluite prin interpretarea semiotică privind relația semnificat – semnificant și analiza pragmatică: prima, funcțiunea socială (eroul pus la dispoziția celorlalți, pacificatorul sau, din contră, războinicul sângeros); a doua, funcțiunea spirituală (aspect moral, cu devotament total față de adevăr sau aspect religios); a treia, funcțiunea ereditară (continuarea făcerilor părinților sau bunicilor, bogăția, dârnicia, milostenia, caracterul nobiliar): „Ideologia tripartită nu se însoțește numaidecât, în viața unei societăți, cu diviziunea tripartită reală a acestei societăți, după modelul indian; dimpotrivă, ea poate, acolo unde o constatăm, să nu fie (să *nu mai fie*, sau, poate, *să nu fi fost* niciodată) decât un ideal și, în același timp, un mijloc de a analiza, de a interpreta forțele care asigură mersul lumii și viața oamenilor. Prestigiul castelor *varna* indiene fiind astfel exorcizat, multe false probleme au dispărut, de exemplu, aceea pe care o enunțam mai înainte: *flaminii* majori de la Roma nu sunt omologi cu clasa brahmanilor (*brahmana*), ci cu altceva, cu *brahman*, în sensul restrâns și primar al cuvântului (unul dintre cei trei preoți principali ai oricărei celebrări sacrificiale): cu acesta trebuie comparat, în raporturile sale cu zeul său, oricare ar fi el, tipul de preot numit *flamen*. Astfel s-a conturat o concepție mai sănătoasă, în care diviziunea socială propriu-zisă nu este decât o aplicare între multe altele, adesea absentă când altele sunt prezente, a ceea ce am propus să se numească — cu un termen poate rău ales, dar care a intrat în uz — structura celor trei „funcțiuni”: dincolo de preoți, de războinici și de producători, chiar mai esențiale decât ei, se articulează „funcțiunile” ierarhizate de suveranitate magică și juridică, de forța fizică și mai cu seamă războinică, de belșug liniștit și fecund.”

³³ Afirmă G. Dumézil: „Dar miturile nu se lasă înțelese dacă sunt rupte de viața oamenilor care le povestesc. Deși chemate mai curând sau mai târziu — uneori, ca în Grecia, foarte curând — la o carieră literară proprie, ele nu sunt invenții dramatice sau lirice gratuite, fără legătură cu organizarea socială sau politică, cu ritualul, cu legea sau cu datina; rolul lor este, dimpotrivă, acela de a legitima toate acestea, de a exprima în imagini marile idei care le întocmesc și le susțin.”

iar destinul îi prevede o existență tumultuoasă pe care și-o consumă alături de *iuvenes*, tinerii săi tovarăși, denumiți *Celeres* (Cei iuți), aflați mereu în preajma lui. El domnește astfel încât își atrage dușmănia senatorilor și dispare brusc, pentru ca, îndată după dispariție, să îi apară în vis unuia dintre prietenii săi *mai înalt, mai frumos decât fusese vreodată*. Pe de altă parte, Numa are deja patruzeci de ani, iar viața pe care a dus-o a fost o lungă sihăstrie până în momentul când i se oferă *regnum* în urma desemnării lui de către senatori. Primul său act este desființarea organizației *Celor Iuți*. Trăiește extrem de mult, până după optzeci de ani, și moare, încet, de bătrânețe, iar legenda îl va numi *Regele cărunt*, recunoscându-i-se în acest fel calitățile; la înmormântare, patul funerar îi este purtat pe umeri de senatori.

Procesul numirii fixează în cazul de față percepția asupra rolului pe fiecare dintre cei doi l-a avut în existența incipientă a Cetății. Dacă Romulus este *înalt, frumos, tânăr*, acestor atribute fiindu-le asociate caracteristici comportamentale specifice (nesăbuiță, reacție instinctuală sau încăpățănare – atitudini asociate dezordinii), atribute dublate de numele *Celor iuți* (cu o paletă largă de semnificații, de la sensul imediat: impulsivitate, agilitate sau forță fizică, atribute esențiale unui războinic, la sensul metaforic: care dispar repede, cu trimitere la efemeritatea acestei perioade, scurtă, dar necesară, din istoria Cetății), care nu îl părăseau niciodată (însemnând faptul că aceste trăsături comportamentale l-au caracterizat în întreaga lui existență și astfel trebuie să fie și amintit, dovadă faptul că apare în visul unuia dintre *iuvenes* cu atribute de superioritate: *mai înalt, mai frumos*), Numa este exponentul senectuții, al echilibrului și al înțelepciunii³⁴. *Regele cărunt* aduce ordinea, metamorfozează nesăbuița, impulsivitatea și încăpățănarea (atribute individuale) în analiză, conștiința binelui colectiv superior ori respectarea tradițiilor și zeilor³⁵.

³⁴ Relația de corespondență care se stabilește aici între atributele de ordin fizic și atributele comportamentale, o corespondență păstrată în toate structurile epice ulterioare, cunoaște reminiscențe inclusiv în textele literare populare din cultura noastră.

³⁵ De remarcat este și faptul că atributele antitetice ale celor doi nu se încadrează în tiparul interpretativ și de semnificare, caracterizat prin contradicție antagonică, specific perioadei ulterioare Antichității clasice latine. Dovadă în acest sens este faptul că ambele domnii sunt subordonate aceleiași funcțiuni, în sensul dat de G. Dumezil, și anume prima funcțiune, cea socială (eroul pus la dispoziția celorlalți, pacificatorul sau, din contră, războinicul sângeros), cele două edificând un construct unitar. Din acest punct de vedere, tabloul este complet doar prin alăturarea trăsăturilor celor doi. Unul are atributul tinereții, celălalt al senectuții; unul își dublează calitățile prin cele ale prietenilor, celălalt își găsește forța în interior, fiind un exemplu de *gravitas*; unul își dorește domnia, măsluind semnele divine în dauna lui Remus, celuilalt i se oferă *regnum*; unul pierde sprijinul senatorilor, sicriul celuilalt este purtat pe umeri de senatori; unul dispare brusc, celălalt are parte de o bătrânețe îndelungată și fericită. Femeile, familia, aproape că nu încap în viața lui Romulus: răpirea sabinelor are drept unic scop perpetuarea romanilor și, deși se căsătorește cu una dintre ele, nu întemeiază de fapt o gintă (fie că nu are copii, fie aceștia nu au viitor, căci nu joacă, nici ei înșiși, nici urmașii lor, nici un rol în istoria Romei) - astfel, Cezarii își vor legitima drepturile prin Aeneas, nu prin Romulus; Numa nu poate fi conceput în afara familiei: timp de treisprezece ani, până la moartea ei, el trăiește cu Tatia o căsnicie model; de la Tatia sau de la o a doua soție, legitimă și ea, are o fată, care va fi mama unui viitor rege pios al Romei, Ancus, și patru feciori, strămoșii celor mai ilustre familii romane. Contrastul dintre cei doi regi fondatori devine și mai evident prin raportarea la divinități: caracterul semidivin al lui Romulus și relațiile lui exclusiv cu Jupiter și caracterul cu totul uman al lui Numa explică modul categoric în care tradiția pontificală le repartizează cele două mari secțiuni ale vieții religioase. Nici una dintre formele religiei nu trebuie nesocotită, mai ales nici una dintre cele două zone între care a fost împărțită de la început întreaga religie a Romei, și anume *sacra* (ritualurile) și *auspicia* (auspiciile), căci cel care a întemeiat *auspicia* este Romulus, iar cel care a întemeiat *sacra* este Numa (arta auspiciilor constă în primirea, interpretarea și, eventual, respingerea sau acceptarea semnelor pe care zeul binevoiește a le trimite oamenilor; dimpotrivă, în *sacra*, arta este cultul însuși, cu omagierile, solicitările și tocmelile lui. Așadar, *auspicia* și *sacra* definesc cele două sensuri și cele două puncte de plecare ale relațiilor religioase: *auspicia* coboară din cer, *sacra* urcă de pe pământ; față de cele dintâi, omul este receptor, pe când față de cealaltă este emițător). Toate aceste atribute pot dezvălui realități istorice, dar pot căpăta, așa cum am arătat anterior, și valențe de semnificare și simbolizare ce reflectă percepția subiectivă, devenită colectivă prin transfer, asupra realității.

Concluzionând, în episodul războiului și apoi al fuziunii între protoromani și sabini din legenda originilor Romei, evenimentele reale ale acestor secole sunt lipsite de documente istorice, dar au fost acoperite de schema tradițională a fondării unei societăți complete, iar schema aceasta a fost inclusă în cea a celor trei funcțiuni: Romulus și neamul său sunt caracterizați de prima funcțiune (funcțiunea socială: eroul pus la dispoziția celorlalți, pacificatorul sau, din contră, războinicul sângeros), etruscii de a doua funcțiune (funcțiunea spirituală: aspect moral, cu devotament total față de adevăr sau aspect religios), sabinii de a treia funcțiune (funcțiunea ereditară: continuarea facerilor părinților sau bunicilor, bogăția, dărnicia, milostenia, caracterul nobiliar). Structura războiului între Romulus și Titus Tatius, cu fuziunea de neamuri care îl încheie, este cu atât mai ușor de recunoscut, cu cât romanii înșiși au păstrat o conștiință destul de limpede despre ea, cel puțin despre elementele ei esențiale, transmisă cultural și fixată în texte. În privința caracterelor articulate, mai puțin prin nume, mai mult prin atribute, supranume și porecle, ale primilor patru regi pre-etrusci, este necesar să se parcurgă povestirile scriitorilor antici, istorici sau poeți ce dezvăluie un război etnic, în care neamurile poartă nume adevărate (latini, sabini, etrusci) și nu nume teologice, umanizate ulterior, istoricizate.

BIBLIOGRAPHY

- Benveniste, Emile, *Problemes de linguistique generale*, Gallimard, Paris, 1966.
- Berry, John W, *Immigration, Acculturation, and Adaptation*, în *Applied Psychology: an International Review*, 1997.
- Biro, Valentin Dragoș, *Dynamics in language*. Furnizat de www.diacronia.ro., CROSSREF doi: 10.17684/i9A134en., 2019.
- Biro, Valentin Dragoș, *Cultural continuity through names and attributes: a brief theoretical approach*, Journal of Romanian Literary Studies, Nr. 18 / 2019, ALPHA Institute for Multicultural Studies, Arhipelag XXI Press, Târgu-Mureș, 2019.
- Bühler, Karl, *Theory of Language – The representational function of language*, John Benjamins Publishing Company USA, 2011.
- Bulai, Alfred, *Fundamentele sociale ale cunoașterii*, Editura Trei, București, 2017.
- Coșeriu, Eugen, *Sincronie, diacronie și istorie*, Editura Enciclopedică, București, 1997.
- Dumezil, Georges, *Mit și epopee*, Editura Științifică, București, 1993.
- Fessler DMT et al., *Moral parochialism and contextual contingency across seven societies*. Proc. R. Soc. B 282: 20150907. <http://dx.doi.org/10.1098/rspb.2015.0907>, 2015.
- Gafton, Alexandru, *Numele în Biblie*, în „*Analele științifice ale Universității Alexandru Ioan Cuza din Iași*, Seria III. Lingvistică, 165-179, 2005.
- Gafton, Alexandru, Gafton, Emanuel. *Reality, Science, Method*, în *GIDNI IV*, 2016.
- Gafton, Alexandru, Gafton, Emanuel. *Puterea imaginii, dominația conceptului, forța cuvântului*, în *GIDNI II*, 2015.
- Gavins, Joanna, *Text World Theory – An introduction*, Edinburgh University Press, 2007.
- Gintis, Herbert, *Gene-culture coevolution and the nature of human sociality*, <http://rstb.royalsocietypublishing.org>.
- Laland, K.N., *On evolutionary causes and evolutionary processes*. *Behav. Process.*, 2014, <http://dx.doi.org/10.1016/j.beproc.2014.05.008>.
- Maynard, J. Smith, Price, G. R., *The logic of animal conflict*, 1973, în *Nature*, vol. 246.

- Otto, F. Walter, *Zei Greciei – Imaginea divinității în spiritualitatea greacă*, traducere de Ileana Snagoveanu – Spiegelberg, Editura Humanitas, București, 1995.
- Saussure de, Ferdinand, *Curs de lingvistică generală*, Editura Polirom, Iași, 1998.
- Trask, R.L., Stockwell, Peter, *Language and Linguistics*, ediția a doua, Routledge USA, 2007.